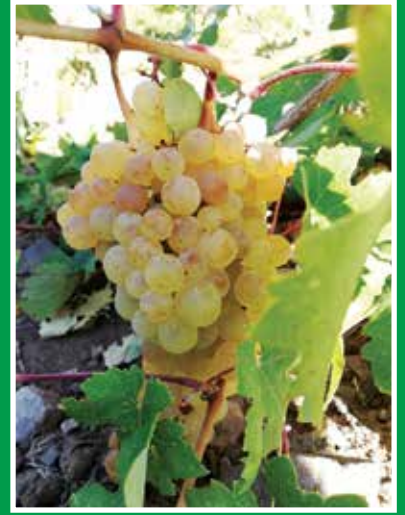

Karabayır Bağbozumu Şenlikleri ve Ankara Kazan Çevresi Kültürüne Etkileri

Bünyamin ZİLE
İl Planlama Uzmanı

1. KARABAYIR BAĞLARI

Kazan İlçesi Sancar (Köyü) Mahallesi sınırları içerisinde yer alan Karabayır Bağları; yaklaşık 3 bin dönüm bir arazi üzerinde kurulmuştu. Her bağ 1 dekar ile 10 dekar arasındaydı. Ama çoğunluk 1 ile 3 dekar arasındaki bağlardan oluşurdu. Yaklaşık 1.500 civarında bağ mevcuttu. Karabayır Bağlarında; Kazan, Çubuk, Kızılcahamam, Yenimahalle, Keçiören ilçesine bağlı köy ve mahalle sakinlerinin bağları bulunurdu. Yukarıda sayılan ilçelerden 55 köyün bağı vardı.

Kıraç arazide kurulan bu bağlardan dekara ortalama 3 ton civarında üzüm alınırdu. sofralık, pekmezlik ve şaraplık üzüm çeşitleri bulunurdu. Bu bağlarda; Karagevrek, Koca Hasan, Gül üzümü, Yumru Kara, Kara üzüm, Ak üzüm, Tilki Sıçıran, Ak Tokat, Çavuş üzümü, Kirli Ayşe gibi üzüm çeşitleri bulunurdu.

Karabayır bağlarının batı sınırında hala 500 dönüm civarında bir bağ varlığını sürdürmektedir. Bu bağlarda 50-60 yıllık omcalar hala durmaktadır. Bu bağların Karabayır bağlarındaki omca çubuklarından kesilerek buraya dikildiği anlatılmaktadır. Bağlarda bulunan bazı üzüm çeşitlerinin (Tilki Sıçıran, Kirli Ayşe) yöreye özgü çeşitler olabileceği yönündeki iddiaların konunun uzmanı bilim adamlarınca araştırılması gerekmektedir. Yapılan araştırmada bu üzüm çeşitlerine Ankara bölgesindeki üzüm çeşitleri içerisinde rastlanmamıştır. Başka bölgelerde de aynı isimlerde üzüm çeşidi bulunmamaktadır.

2. TARİHÇESİ

Bağbozumu şenlikleri; bağbozumu tanrısı olarak da bilinen Yunanlıların şarap tanrısı Diagonese'e dayanan bir eğlencedir. 2000 yıldan fazla geçmişe dayanan bir şenlik türüdür. Çıkış yerinin Ege bölgesi olduğu bilinmektedir.

Sancar (köyü) Mahallesi

Karabayır Bağlarının bu günkü durumu

Karabayır bağlarının kuruluş tarihi tam olarak bilinmemektedir. Karabayır bağları konusunda yazılı bir kaynak bulunmamakla birlikte Osmanlı tarafından tutulan 1840 yılına ait Ankara Temettü Defterlerinde Sancar köyü sakinlerinden bağ olanların bağ vergisi verdiği görülmektedir. Ayrıca Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Ankara çevresindeki bağlardan bahsetmektedir.

Köyün Hititlerden kalma dövmeye kale kenarında kurulması, Ören mevkiinde Galat ve Bizans kasabasının kalıntılarına rastlanması ve yer altından çıkan şarap küpleri ve kaselerden bu bölgede antik çağlardan beri üzüm bağlarının bulunduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı döneminde köyde Türklerle Rumların iç içe yaşaması bağbozumu şenliklerinin Rumlar tarafından bu yöreye getirildiğini dü-

şündürüyor. Bağbozumu şenliklerinin başlangıç tarihinin bilinmemesi, Osmanlı döneminde de yapılıyor olması bu görüşü kanıtlar niteliktedir.

1960'ların sonlarına doğru köylerdeki genç nüfusun şehirlere göç-

Gül Üzümlü

mesi, köylerde yaşlıların kalması, makineli tarıma geçilmesi ile birlikte buğday ekilen alanların artması nedeniyle çiftçilerin bağlara fazla zaman ayıramaması gibi nedenlerle; bağlar bakımsızlıktan kurumaya başlamış, 70 li yıllarda ise büyük bir çoğunluğu yok olmuştur. Bu gün batı tarafında yaklaşık 500 dönümlük bir arazide kalan kısmı hala varlığını sürdürmektedir. 60 lı yılların sonlarında ise bağbozumu şenlikleri de yapılmaz olmuştur.

3. BAĞ BOZUMU ŞENLİKLERİ

Sancar Köyünde bağ bozumu şenliklerine hazırlıkların bir ay önceden başladığı görülmektedir. Evler badana yapılır, bakır kaplar kalaylanır, yeni elbiseler dikilirdi. Çevrede düğün ve bayramlarda yeni elbise diktirilmediği, sadece bağbozumu

için yeni elbiselerin diktirildiği görülmektedir.

Şenlikler Ekim ayının üçüncü ya da dördüncü haftasında yapılırdı. Bir hafta önce Kızılcahamam, Çubuk, Şorba pazarı (bugünkü Pazarköy) gibi yerlerde ilan edilirdi.

Şenlikler 2 gün, bağbozumu ise 15 gün sürerdi. Yapılan yüz yüze görüşmelerde yöre halkı; “1950 li ve 60’lı yıllarda yaklaşık 5000 kişi bu şenlikleri seyretmeye gelirdi”, diyor.

Bağbozumu ve şenlikler aynı gün bekçinin 3 el tüfek atmasından sonra birlikte başlardı. Hiç kimse bağ bozmak için daha önce bağlara giremezdi. Şenlikler sırasında gece bağlarda yatılırdı.

Şenlikler sırasında 200 ile 300 civarında Erkeç (2 yaş üzeri burulmuş/

enenmiş teke) kesilirdi. Sancar köyü sakinlerinden 83 yaşındaki Necati Demirci “ben 200 Erkecin kesildiğini bilirim” diyor.

Variyeti (varlıklı aileler) olan ailelerin genç ve orta yaşlı erkekleri; siyah köroklü çizme, haki külot pantolon, lacivert ceket, ve oval tespih tane-si biçimli beyaz sedef düğmeleri olan ipek kumaştan dikilmiş kırmızı gömlek giyerlerdi. 60 lı yıllarda kırmızı ipek gömleklerin yerini beyaz ipek gömlekler almıştır. Zincirlerle koltuk altlarına çift ağızlı kama takarlardı. Başa kız kaçıran adı verilen şapka giyilirdi. Ayrıca sarı, kırmızı ve yeşil yollu kumaştan yapılan poşu örtülürdü. Çoğunlukla Sancar köyü erkeklerinin poşu taktığı görülmektedir.

Variyetli ailelerin kadınları ve kızları ise harbalı (bindallı) giyer, bellerine gümüşten hasır kemer takarlardı. Pullu ve oyalı beyaz Çar (tülbent) çarlanırlardı (örtünülendi). Harbalısı olmayan kadınlar ise üç etek giyerlerdi.

Bağ bozumu şenliklerini kadınlar ve erkekler aynı bölgede ayrı ayrı yerlerde yapardı.

Bu şenliklere yöre halkı “dernek” adını verirdi.

Bağ bozumu şenliklerine her köy ayrı ayrı kabileler haline gelirdi. Şenlik alanına yaklaşıldığında her köyün efesi kaval ya da bağlama eşliğinde “atlama” oyunu oynayarak girerdi.

Bu şenliklerde erkekler arasında davul zurna eşliğinde karakucak güreşleri, at yarışları yapılır ve cirit

1962 yılında bağbozumu şenliklerine gelen misafirleri karşılama ekibi (Sancar Köyü)

Sancar Köyünde geliniyle birlikte harman aktaran bir çiftçi (1960)

oyunardı. Yine bağlama ya da davul zurna eşliğinde yöresel Ankara oyunları oynanırdı. Bunların arasında en revaçta olanları “Ankara Havası” (Misket) ve iki ağızlı kamalarla oynanan “Kama” oyunuydu. Ayrıca “Zeybek Havası” ve “Cezayir”de en çok rağbet gören havalardı.

Kadın derneğinde ise def eşliğinde oyunlar oynanırdı. Yine nişanlı oğlu, kızı olanlar bu kalabalıkta gelinlerine ve damatlarına takı takarlardı (hediye sunarlardı). Gelinlere altın bilezik, oyalı yazma, damatlara gömlek elle örülmüş tiftik kazak ve çorap gibi hediyeler verildiği görülmektedir.

Yemek olarak; Erkeç etinden Ankara Tava, kavurma ve Közleme yapılırdı.

*Yağ içinde yumurtayı haşlama
Somun ekmek olmayınca başlama
Yanı sıra kömüş (Manda) yağı ile oğul balı koysalar
Yükte yavrum yükte, pastırmalar bükte.*

Gibi maniler söyleyerek kafieler yemeğe başlamadan önce sofraya sahiplerine şaka yollu satışları görülmektedir.

4. ÇEVRE KÜLTÜRÜNE ETKİLERİ

a) Kapalı Toplum Özelliğinin Kaybolması ve Toplumsal Kaynaşma

Karabayır bağlarında Ankara civarındaki 55 köyün bağları bulunduğu için çevre insanları arasında tanışma, buluşma kaynaşma, yardımlaşma gibi duyguları geliştirmiş ve çev-

re halkının köyün dışına açılmasına bir vesile olmuştur.

Yapılan yüz yüze görüşmelerde 96 yaşındaki Çubuklu Zekeriya amca “Biz köyden uzaklaştığımızda, köyün minaresini göremeyince korkar dönerdik... Karabayır Bağbozumu Şenlikleri sayesinde çok uzaktaki bir derneğe (şenliğe) gitmesini öğrendik... Orada çok güzel gardaşlıklar (dostluklar) kurduk...” diye gözlemlerini anlatmıştır.

Bu şenlikler dolayısıyla çevre halkı arasında uzun yıllar süren ve hala sürdürülen büyük dostluklar, yöre halkının deyimiyle “gardaşlıklar” doğmuştur. Bu dostluklar sayesinde kış mevsiminde gardaşlık ziyaretleri artmış, dostların birbirlerini ziyaretlerinde bir haftalık yatlı gidip gelmeler olmuştur. Sonra dostlar birine buğday ekiminde ve hasadın kaldırılmasında yardıma gelmişlerdir. Bu dostların çocukları arasında gardaşlık geleneği seyrek de olsa hala sürdürülmektedir.

b) Kadınların Topluma Katılması

Kadınların o tarihlerde şenliklere katılarak kendi derneklerini (şen-

liklerini) kurmaları; Ankara Kazan bölgesinde kadına verilen önemin bir örneği olarak büyük önem arz etmektedir. Bu veri bize Türk toplumunda kadının hiçbir zaman dışlanmadığını göstermektedir.

c) Pazar İçin Üretim

Kapalı toplumlarda görülen ihtiyaç için üretim modelinin bu bağlar sayesinde Pazar için üretime doğru yol aldığı görülüyor. Karabayır bağlarında üretilen üzümlerin ve üzümden yapılan pekmezlerin; sofralık üzüm, pekmez ve ayrıca Ankara'daki şarap fabrikasına satılmak suretiyle değerlendirildiği görülüyor.

Günümüzde Sancar köyünde yapılan ve çevre coğrafyasında yaşayan insanlar tarafından "Sancar Pekmezi" olarak adlandırılan pekmezin; piyasa fiyatlarının çok üzerinde alıcı bulunduğu görülmektedir.

d) Kız Alıp Vermeler

Bağbozumu şenliklerine gelenlerden evlenecek erkek evladı bulunan kadınların kadın derneğine (Şenliğine) gelen genç kızlar arasından kız beğendiği ya da o dernekteki kadınlardan yardım istediği görülmektedir. Bu suretle birçok genç kızın yaklaşık 30 km. uzaklıktaki köylere gelin gittiği sık rastlanan bir örnek olarak görülüyor. Bu durum da çok uzaklardaki köyler arasında akrabalıklar doğurmuştur.

e) Yemek Kültürüne Etkileri

Üzümden üretilen pekmezin yemeklerde ve tatlılarda yaygınlaştığı görülmektedir. Haside, Kathaside, Corkalak (Kedi Batmaz/Malak Hamuru), Öküz Helvası, Karga Beyni, kar ile pekmezin katılması gibi pekmez kullanılarak yapılan yemek ve tatlılar o dönemlerde yoğun olarak tüketilmektedir. Ayrıca yöreye özgü olan hoşmerim tatlısının üzerine tatlandırıcı olarak pekmez dökül-

mek suretiyle tüketildiği ve özellikle Çubuk yöresi köylerinin hoşmerime pekmez dökmeden yemedikleri yapılan yüz yüze görüşmelerde dile getirilmiştir.

f) Sportif Etkinlikler

1960'ların sonlarına kadar süren bağbozumu şenliklerinde Karakucak güreşleri, at yarışları ve cirit oynandığı görülüyor. 1800'lü yıllarda da yapıldığı bilinen bu etkinliklerin o tarihlerde bu yörede yapılan en büyük etkinlik olduğu yöre halkı tarafından dile getirilmektedir. Bu tür sportif etkinliklerin bölge halkı arasında yarışma ve rekabet gibi duyguları artırdığı görülmektedir.

g) Yöre Diline Giren Benzetmeler

Kazan, Çubuk ve Kızılcahamam yöresi köylerinde bir kalabalık görülse yöre halkı "Ne bu kalabalık Karabayır bağlarımı bozuluyor?" diye soruyor. Ya da bir şenlikte bulunan yaşlı insanlar şenliği beğenirlerse "Karabayır bağbozumu şenlikleri

gibi güzel oldu" demekten kendilerini alamıyorlar. Bu benzetmelerin yöredeki yaşlılar tarafından sık sık kullanıldığı görülmektedir.

h) Bağ ve Ağaç Sevgisinin Yaygınlaşması

Karabayır bağlarında bol miktarda meyve ağacının da bulunması bölgede ağaç dikilmesini teşvik ettiği görülmektedir. Başta Ahi, Peçenek, Uçarı Yakup Hasan, Yakup Derviş köyleri olmak üzere birçok köyde küçük çaplı da olsa (40-50 dekarlık) yeni bağların dikildiği ve meyve bahçelerinin kurulduğu görülmektedir. Yapılan yüz yüze görüşmelerde özellikle Sancar köyü sakinlerinin ağaç ve bağ sevgisinden sık sık bahsedildiği görülmüştür.

5. SONUÇ

Geçmişi yüzyıllar öncesine uzanan Karabayır Bağbozumu şenlikleri; bölgede bir döneme damgasını vurmuş ve yöre halkının tek eğlencesi olmuştur. Aynı zamanda yöre halkının ekonomik, sosyal ve kültürel yönden gelişmesinde öncü rol oynamıştır. Bu şenlikler için toplanan 5000 civarında kalabalık; o tarihlerde Türk halkının eğlenceye ve toplumsal kaynaşmaya ne denli yatkın olduğunun iyi bir göstergesi olmuştur.

Ayrıca bu şenliklere kadınların da katılıyor olması; Kazan bölgesinde kadına verilen önemin güzel bir örneği olarak geçmişten günümüze önemli mesajları da beraberinde taşımaktadır.

Ankara Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu'nun; tatlı bir anı olarak hafızalarda yerini alan Karabayır Bağbozumu Şenliklerinin yeniden hayata geçirilmesine ve gelenekleriyle, görenekleriyle birlikte gelecek kuşaklara aktarılmasına katkı sağlaması dileğiyle!..